

**KONKURSY PRZEDMIOTOWE MKO
DLA UCZNIÓW WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO
W ROKU SZKOLNYM 2024/2025**

**PROGRAM MERYTORYCZNY PRZEDMIOTOWEGO
KONKURSU CHEMICZNEGO DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH**

I. CELE KONKURSU

1. Kształcenie umiejętności samodzielnego zdobywania, pogłębiania i weryfikowania wiedzy z chemii i nauk pokrewnych, w których występują procesy chemiczne.
2. Wdrażanie uczniów do biegłego posługiwania się wiedzą chemiczną oraz wiedzą z innych przedmiotów matematyczno-przyrodniczych w rozwiązywaniu zadań problemowych o charakterze naukowym.
3. Kształtowanie umiejętności praktycznego rozwiązywania problemów chemicznych i wnioskowania przez projektowanie oraz bezpieczne wykonywanie doświadczeń chemicznych zgodnie z metodologią naukową.
4. Kształtowanie umiejętności logicznego i krytycznego myślenia, a także selekcjonowania, syntezy i analizy informacji w zakresie nauk przyrodniczych, w tym z chemii.
5. Rozbudzanie i wzmacnianie ciekawości poznawczej uczniów, a także motywowanie do dalszego uczenia się chemii i innych przedmiotów przyrodniczych.
6. Popularyzacja aktualnych osiągnięć nauki w zakresie chemii i nauk pokrewnych.

II. WYMAGANIA KONKURSU

Konkurs chemiczny obejmuje i poszerza treści Podstaw programowych kształcenia ogólnego z chemii w oparciu o: *Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 5 lipca 2024 poz. 996).*

Wymagania ogólne obejmują:

I. Pozyskiwanie, tworzenie i wykorzystywanie informacji:

1. pozyskiwanie, przetwarzanie i interpretacja informacji z różnorodnych źródeł, w tym tekstów popularnonaukowych o tematyce chemicznej oraz przyrodniczej;
2. krytyczną analizę, weryfikację i ocenę wiarygodności uzyskanych informacji, w tym danych liczbowych (np. efektów doświadczeń, wyników obliczeń);
3. sporządzanie, odczytywanie i interpretowanie tabel, rysunków, schematów oraz wykresów (słupkowych, liniowych, punktowych, kołowych), z uwzględnieniem umiejętności wskazywania i interpretowania trendów (rysowanie linii najlepszego dopasowania, interpolacja, ekstrapolacja);
4. wnioskowanie na podstawie dostrzeżonych regularności, podobieństw i analogii oraz znanych faktów, rozumowanie indukcyjne oraz dedukcyjne.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów:

1. opisywanie i porównywanie właściwości fizycznych i chemicznych substancji, przewidywanie właściwości oraz możliwych zastosowań pierwiastków i związków chemicznych w oparciu o ich budowę chemiczną;
2. opisywanie, klasyfikowanie, analiza, porównywanie i wyjaśnianie procesów i zjawisk chemicznych oraz fizykochemicznych na poziomie makro- i mikroskopowym;
3. stosowanie poprawnej terminologii oraz symboliki chemicznej (pisanie wzorów związków, bilansowanie równań reakcji chemicznych);
4. wykonywanie obliczeń dotyczących praw chemicznych;
5. wykonywanie działań arytmetycznych na liczbach zapisanych w postaci wykładniczej, szacowanie prawdopodobnych wartości i wyników, zaokrąglanie liczb;
6. twórcze rozwiązywanie problemów, w szczególności stosowanie posiadanej wiedzy chemicznej w sytuacjach nietypowych i nowych dla ucznia.

III. Opanowanie czynności praktycznych:

1. znajomość podstawowego szkła oraz sprzętu laboratoryjnego oraz sposobów posługiwania się nim;
2. znajomość zasad bezpiecznego posługiwania się odczynnikami chemicznymi;
3. projektowanie doświadczeń chemicznych, rejestrowanie ich wyników, formułowanie obserwacji, wniosków i wyjaśnień;
4. rozwiązywanie problemów badawczych z wykorzystaniem metody naukowej, formułowanie problemów badawczych, stawianie hipotez i proponowanie sposobów ich weryfikacji.

III. ZAKRES MERYTORYCZNY KONKURSU

Uczestnicy konkursu powinni, na poszczególnych etapach, wykazać się wiadomościami i umiejętnościami obejmującymi wskazane treści.

ETAP I (SZKOLNY)

Uczestnicy powinni wykazać się wiedzą i umiejętnościami obejmującymi **wybrane treści podstawy programowej** kształcenia ogólnego w części dotyczącej przedmiotu chemia na II etapie edukacyjnym.

Zakres merytoryczny dotyczy treści nauczania następujących działów tematycznych podstawy programowej chemii:

- I. Substancje i ich właściwości. (pkt 1 – 10)
- II. Wewnętrzna budowa materii. (pkt 1 – 13)
- III. Reakcje chemiczne. (pkt 1 – 4)
- IV. Tlen, wodór i ich związki chemiczne. Powietrze. (pkt 1 – 7)

Poszerzenie treści podstawy programowej obejmuje następujące zagadnienia:

1. Konfiguracje elektronowe atomów (o liczbach atomowych od $Z=1$ do $Z=36$), bez uwzględniania podpowłok (bez atomów o liczbach atomowych od $Z=21$ do $Z=30$).
2. Promieniotwórczość naturalna (promieniowanie: α , β^- i γ). Prawo przesunięć, zapisywanie równań przemian promieniotwórczych: α i β^- . Prawo rozpadu naturalnego, czas połowicznego rozpadu.
3. Zapisywanie wzorów elektronowych prostych cząsteczek, np.: H_2 , HCl , H_2O , CO_2
4. Wyznaczanie wzorów empirycznych i rzeczywistych (cząsteczkowych) związków chemicznych.

ETAP II (REJONOWY)

Na etapie II konkursu obowiązuje zakres wiadomości i umiejętności etapu I konkursu.

Zakres merytoryczny dotyczy treści nauczania następujących działów tematycznych podstawy programowej chemii: działy tematyczne I – IV oraz:

- V. Woda i roztwory wodne. (pkt 1 – 6)
- VI. Wodorotlenki i kwasy. (pkt 1 – 8)
- VII. Sole. (pkt 1 – 6)

Poszerzenie treści podstawy programowej obejmuje następujące zagadnienia:

1. Sposoby wyrażania stężeń roztworów – stężenie procentowe, stężenie molowe. Przeliczanie stężeń.
2. Obliczenia związane z zatężaniem i rozcieńczaniem roztworów.
3. Obliczenia związane z wykorzystaniem liczby Avogadra, mola, masy molowej substancji, objętości molowej gazów (warunki normalne: $T = 273 \text{ K}$, $p = 1013 \text{ hPa}$), cieczy i ciał stałych.
4. Obliczenia dotyczące stechiometrii reakcji chemicznych dla substratów zmieszanych w stosunku stechiometrycznym.
5. Podstawy miareczkowania, stechiometria reakcji między określonymi objętościami roztworów o znanych stężeniach.
6. Szereg aktywności metali. Przewidywanie możliwości zajścia reakcji: metal + kwas słabotleniający (np. HCl_{aq} , $\text{H}_2\text{SO}_4_{aq}$, $\text{H}_3\text{PO}_4_{aq}$) oraz metal + sól z wykorzystaniem tego szeregu. Porównywanie aktywności litowców i berylowców (np. reakcja z wodą) i wyjaśnianie zaobserwowanych trendów w oparciu o budowę atomów (promień atomu, liczba elektronów, elektroujemność).
7. Alotropia pierwiastków na przykładzie tlenu (ditlen i ozon) i węgla (diament i grafit).
8. Wielostopniowa dysocjacja elektrolityczna kwasów. Wodorosole. Nazewnictwo wodorosoli.
9. Hydraty: nazewnictwo, skład, zmiana składu i barwy podczas ogrzewania na przykładzie $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$, $\text{CoCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$.

ETAP III (WOJEWÓDZKI)

Na etapie III konkursu obowiązuje również zakres wiadomości i umiejętności etapu I i II konkursu oraz poniższych treści.

Zakres merytoryczny dotyczy treści nauczania następujących działów tematycznych podstawy programowej chemii: działy tematyczne I – VII oraz:

- VIII. Związki węgla z wodorem – węglowodory. (pkt 1 – 9)
- IX. Pochodne węglowodorów. (pkt 1 – 6)
- X. Substancje chemiczne o znaczeniu biologicznym. (pkt 1 – 8)

Poszerzenie treści podstawy programowej obejmuje następujące zagadnienia:

1. Amfoteryczność związków nieorganicznych na przykładzie $\text{Zn}(\text{OH})_2$, $\text{Al}(\text{OH})_3$ i $\text{Cr}(\text{OH})_3$, reakcje tych związków z roztworami mocnych kwasów i zasad.
2. Izomeria konstytucyjna węglowodorów i ich pochodnych. Rzędowość atomów węgla. Nazewnictwo systematyczne: alkanów, alkenów, alkinów, fluorowcopochodnych, alkoholi i kwasów (do 10 atomów węgla w cząsteczce).

3. Addycja wody, wodoru, chloru, bromu, chlorowodoru i bromowodoru do alkenów. Reguła Markownikowa.
4. Addycja wodoru, chloru, bromu, chlorowodoru i bromowodoru do alkinów.
5. Reakcja eliminacji wody z alkoholi monohydroksylowych oraz halogenowodoru z halogenopochodnych węglowodorów; reguła Zajcewa.
6. Odróżnianie alkoholi monohydroksylowych od alkoholi polihydroksylowych.
7. Mydła.
8. Budowa, właściwości fizyczne i chemiczne amin (dysocjacja elektrolityczna, reakcja z kwasami nieorganicznymi np. HCl_{aq} oraz kwasami organicznymi np. kwasem octowym).
9. Charakter amfoteryczny aminokwasów.
10. Hydroliza kwasowa oraz zasadowa estrów, hydroliza enzymatyczna peptydów.
11. Chromatografia bibułowa jako metoda rozdzielania mieszaniny substancji. Obliczanie współczynnika R_f , analiza chromatogramu.

DOŚWIADCZENIA

W czasie przygotowań do konkursu uczestnicy powinni samodzielnie wykonać (albo obserwować przeprowadzone przez nauczyciela lub wyświetlane w formie filmu) doświadczenia chemiczne zawarte w zestawie dołączonym do podstawy programowej oraz poniższej liście. Zaleca się także przeprowadzenie innych doświadczeń chemicznych odpowiadających zapisom merytorycznym podstawy programowej oraz programu konkursu.

ETAP I (SZKOLNY)

1. Badanie właściwości fizycznych (barwy, zapachu, twardości, rozpuszczalności w wodzie) podstawowych pierwiastków chemicznych (np. miedź, cynk, sód, magnez, chlor, brom, jod, siarka, fosfor czerwony, węgiel).
2. Wyznaczanie gęstości ciał stałych (o regularnym i nieregularnym kształcie), cieczy (np. z użyciem kolby miarowej) i gazów (np. z wykorzystaniem strzykawki).
3. Otrzymywanie tlenu w reakcjach: rozkładu termicznego tlenku rtęci(II), rozkładu termicznego manganianu(VII) potasu, rozkładu katalitycznego nadtlenu wodoru oraz elektrolizy wody.
4. Potwierdzanie ziarnistej budowy materii na podstawie mieszania wody i alkoholu (zjawisko kontrakcji).
5. Reakcja magnezu z parą wodną.
6. Wyznaczanie wzoru empirycznego związku chemicznego, np. produktu reakcji magnezu z tlenem lub miedzi z siarką.

ETAP II (REJONOWY)

7. Przygotowanie roztworu o zadanym stężeniu procentowym oraz molowym.
8. Wyznaczanie rozpuszczalności substancji, np. poprzez odparowanie roztworu nasyconego.
9. Śledzenie przebiegu reakcji w oparciu o pomiar zmiany masy reagentów w czasie (np. podczas prażenia substancji) oraz pomiar zmiany objętości wydzielającego się gazu w czasie (np. dwutlenku węgla).
10. Reakcja litu, sodu, potasu, magnezu i wapnia z wodą.
11. Rozkład wodorotlenku miedzi(II) przez ogrzewanie (płomień palnika lub łaźnia wodna).
12. Reakcja aktywnych metali, np. magnezu, cynku i żelaza z kwasem solnym.
13. Reakcja cynku z roztworem siarczanu(VI) miedzi(II) oraz reakcja miedzi z roztworem azotanu(V) srebra.
14. Ogrzewanie hydratów na przykładzie $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$, $\text{CoCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ i $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$.
15. Proste miareczkowanie alkacymetryczne wobec wskaźnika kwasowo-zasadowego (z użyciem biurety lub strzykawki).

ETAP III (WOJEWÓDZKI)

16. Reakcja wodorotlenku cynku, wodorotlenku glinu i wodorotlenku chromu(III) z wodnym roztworem wodorotlenku sodu lub potasu oraz dowolnym mocnym kwasem.
17. Otrzymywanie metanu w reakcji węgliku glinu z wodą i z kwasem solnym.
18. Otrzymywanie acetyleny w reakcji karbidu z wodą i badanie jego palności.
19. Bromowanie alkanów (benzyny) wobec światła (np. latarki UV lub latarki telefonu).
20. Odróżnianie alkoholi polihydroksylowych od alkoholi monohydroksylowych w reakcji z wodorotlenkiem miedzi(II).
21. Badanie właściwości fizycznych i chemicznych metyloaminy (badanie zapachu, określanie odczynu, reakcja z kwasem chlorowodorowym).
22. Badanie odczynu wodnego roztworu glicyny, reakcja glicyny z kwasem chlorowodorowym i zasadą sodową wobec wskaźników kwasowo-zasadowych.
23. Wykrywanie obecności białka za pomocą reakcji biuretowej.
24. Chromatografia bibułowa barwników.

IV. LITERATURA DLA UCZNIA I INNE ŹRÓDŁA INFORMACJI

1. Podręczniki z chemii dopuszczone przez MEN do użytku szkolnego, przeznaczone do kształcenia ogólnego, uwzględniające aktualnie obowiązującą podstawę programową kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.
2. Pazdro Krzysztof M., Rola-Noworyta Anna, *Zbiór zadań z chemii do liceów i techników, zakres rozszerzony*, Oficyna Edukacyjna Krzysztof Pazdro, Warszawa 2021, rozdziały 1 – 3, 4.1 – 4.4, 4.6, 5, 6.1 – 6.3.1, 7, 8, 9.1, 9.5, 9.6, 9.9, 12.
3. Pazdro Krzysztof M., Koszmider Maria, *900 zadań – od łatwych do trudnych, Chemia w szkole podstawowej*, Oficyna Edukacyjna Krzysztof Pazdro, 2017.
4. Pazdro Krzysztof M., Koszmider Maria, *Chemia, zbiór zadań do szkoły podstawowej, klasy 7 i 8*, Oficyna Edukacyjna Krzysztof Pazdro, 2017.
5. Warchoń Anna, Tejchman Waldemar, Wasylyszyn Lidia, *Chemia, zbiór zadań, szkoła podstawowa, klasa 7*, WSiP, 2017.
6. Warchoń Anna, Tejchman Waldemar, Wasylyszyn Lidia, *Chemia, zbiór zadań, szkoła podstawowa, klasa 8*, WSiP, 2018.
7. Litwin Maria, Styka – Wlazło Szarota, Kulawik Teresa, *Chemia w zadaniach i przykładach, zbiór zadań dla szkoły podstawowej*, Nowa edycja 2020-2022, Nowa Era, 2020.
8. Król Iwona, *Encyklopedia, Chemia*. Wydawnictwo „GREG”, Kraków.
9. Praca zbiorowa, *Chemia. Encyklopedia szkolna*. WSiP, Warszawa 2001.
10. Podręczniki sprzed reformy programowej (dla „starej” podstawy programowej) dopuszczone przez MEN do użytku szkolnego przeznaczone do kształcenia z chemii na poziomie podstawowym w liceum ogólnokształcącym – w zakresie poszerzeń wymagań konkursowych w stosunku do wymagań opisanych w podstawie programowej dla szkoły podstawowej.
11. Akademia Khana (wersja polskojęzyczna):
<https://pl.khanacademy.org/science/chemistry>
12. CrashCourse: Chemistry (dostępne polskie napisy lub automatyczne tłumaczenie):
<https://www.youtube.com/playlist?list=PL8dPuuaLjXtPHzzYuWy6fYEaX9mQQ8oGr>
13. Epodręczniki:
 - a. <https://epodreczniki.pl/ksztalcenie-ogolne/szkola-podstawowa/chemia>
 - b. <https://epodreczniki.pl/ksztalcenie-ogolne/szkola-ponadpodstawowa/chemia>
14. Polski Portal Edukacyjny:
<http://www.interklasa.pl/portal/index/strony?mainSP=subjectpages&mainSRV=chemia&page=subjectpage&item=-1>
15. Interaktywne symulacje procesów fizycznych i chemicznych:
<https://phet.colorado.edu/en/simulations/category/chemistry>
16. Interaktywny układ okresowy pierwiastków chemicznych:
<http://ukladokresowy.edu.pl/>

V. INFORMACJE DOTYCZĄCE WARUNKÓW PRZEPROWADZANIA KONKURSU

Uczestnicy każdego etapu konkursu powinni dysponować:

1. Kalkulatorem prostym, pozwalającym na dokonanie czterech działań arytmetycznych (ewentualnie także wyciąganie pierwiastka kwadratowego).
2. Linijką z podziałką centymetrową, przydatną do sporządzania rysunków, schematów i rysowania wykresów.
3. Czarno lub niebiesko piszącym długopisem.

Układ okresowy pierwiastków (zawierający informacje o liczbie atomowej pierwiastka, średniej masie atomowej i elektroujemności), tablica rozpuszczalności soli i wodorotlenków oraz szereg aktywności metali będą zamieszczane w arkuszach konkursowych, inne niezbędne do rozwiązania zadań dane fizykochemiczne podawane będą w treści zadań.

Arkusz zadań etapu rejonowego oraz wojewódzkiego będzie zawierał barwne ilustracje i zdjęcia efektów doświadczeń chemicznych.

Uczestnicy zawodów nie mogą wносить do sali, w której odbywa się konkurs, żadnych urządzeń telekomunikacyjnych i środków łączności (w tym smartwatch).